

PRZEMYSŁAW NOWAK

KONTROLA ZARZĄDZENIA O ODMOWIE UDOSTĘPNIENIA PODEJRZANEMU ORAZ JEGO OBROŃCY AKT SPRAWY W ZWIĄZKU Z POSTĘPOWANIEM W PRZEDMIOCIE TYMCZASOWEGO ARESZTOWANIA W PERSPEKTYWIE KONSTITUCYJNEGO STANDARDU PRAWA DO SĄDU

1. Kwestie związane z dostępem do akt sprawy karnej uregulowane zostały zasadniczo w przepisach rozdz. 17 k.p.k., pośród których podstawową rolę odgrywa art. 156. Przepis ten określa „reguły udostępniania akt stronom oraz innym osobom, a także wydawania odpisów z akt sprawy oraz kserokopii dokumentów z akt w postępowaniu sądowym i przygotowawczym”¹. Wspomniane reguły nie zostały ukształtowane jednolicie. Możliwość wglądu przez osoby wymienione w art. 156 § 1 zd. pierwsze k.p.k. w akta sprawy sądowej nie podlega istotniejszym ograniczeniom², natomiast stosownie do art. 156 § 5 zd. pierwsze k.p.k. „jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, w toku postępowania przygotowawczego stronom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym udostępnia się akta, umożliwia sporządzanie odpisów i kserokopii oraz wydaje odpłatnie uwierzytelnione odpisy lub kserokopie tylko za zgodą prowadzącego postępowanie przygotowawcze”³. Przyczyn

¹ Zob. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego*, t. I: *Komentarz do artykułów 1–296*, Warszawa 2004, s. 658.

² Osoby, o których mowa to: strony, podmiot określony w art. 416 k.p.k., obrońcy, pełnomocnicy oraz przedstawiciele ustawowi. Udostępnienie akt sprawy sądowej innym osobom wymaga natomiast zgody prezesa sądu (art. 156 § 1 zd. drugie k.p.k.).

³ Udostępnianie akt w toku postępowania przygotowawczego innym osobom dopuszczalne jest w wyjątkowych wypadkach i wymaga zgody prokuratora (art. 156 § 5 zd. drugie k.p.k.).

wskazanego zróżnicowania upatruje się w oparciu postępowania jurysdykcyjnego o zasadę jawności wewnętrznej⁴, która w postępowaniu przygotowawczym doznaje daleko idących ograniczeń, podyktowanych uwarunkowaniem możliwości realizacji jego celów między innymi zachowaniem w tajemnicy pewnych informacji czy dowodów⁵.

2. W art. 159 k.p.k. ustawodawca przewidział możliwość zaskarżenia przez strony zarządzenia o odmowie udostępnienia akt w toku postępowania przygotowawczego, stanowiąc nadto, że „na zarządzenie prokuratora zażalenie przysługuje do prokuratora bezpośrednio przełożonego” (art. 159 zd. drugie k.p.k.). Regulację tę uzupełnia art. 466 § 1 k.p.k. obligujący do odpowiedniego stosowania do zażaleń na zarządzenia przepisów dotyczących zażaleń na postanowienia oraz art. 465 § 3 k.p.k., zgodnie z którym „zażalenie na postanowienie prowadzącego postępowanie przygotowawcze, jeżeli nie jest nim prokurator, rozpoznaje prokurator sprawujący nadzór nad tym postępowaniem”⁶. Kontrola tych zarządzeń realizowana jest zatem obecnie z pominięciem sądów. Ma ona również jednolity charakter — brak

---

⁴ W nauce procesu karnego tzw. jawność wewnętrzną postępowania, definiowaną jako „dostęp stron i ich przedstawicieli procesowych do ogólnie pojmowanej informacji o przebiegu i wynikach procesu (postępowania) w jego kolejnych fazach (etapach), w tym dostęp do materiałów sprawy oraz możliwość udziału w poszczególnych czynnościach postępowania” (zob. J. Tyłman, w: T. Gregorzak, J. Tyłman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2005, s. 153), łączy się najczęściej, wraz z odnoszącą się do ogółu społeczeństwa tzw. jawnością zewnętrzną, „w pojęcie jednej, wspólnej zasady procesu karnego. Spotyka się także autorów formułujących obydwie rodzaje jawności w dwie zasady. Wreszcie trzecia grupa autorów obejmuje pojęciem zasady jawności tylko publiczny charakter procesu karnego, rezygnując z rozróżnienia dwóch wspomnianych rodzajów jawności; autorzy ci tzw. jawność wewnętrzną łączą z zasadą kontradiktoryjności” (zob. A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994, s. 191 i n. oraz powołane tam piśmiennictwo).

⁵ Zob. A. Sakowicz, w: K.T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 312.

⁶ Art. 159 k.p.k. zmodyfikowany został — poprzez dodanie zdania drugiego — ustawą z dn. 29 III 2007 r. o zmianie ustawy o prokuraturze, ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 64, poz. 432), która weszła w życie 12 VII 2007 r. Do tego czasu podmioty legitymowane do rozpoznawania zażalenia na zarządzenie o odmowie udostępnienia akt w toku postępowania przygotowawczego określał art. 465 § 3 k.p.k. oraz art. 466 § 1 k.p.k. w zw. z art. 465 § 2 k.p.k. w brzmieniu sprzed nowelizacji wskazaną wyżej ustawą. Zgodnie z tym ostatnim przepisem, zażalenie na postanowienie prokuratora rozpoznawał prokurator nadrzędny, a w wypadkach przewidzianych przez ustawę — sąd. Przy czym Kodeks postępowania karnego nie zawierał regulacji przewidywanej sądową kontrolę zarządzeń, o których mowa.

jest bowiem wyjątków na rzecz sądowej kontroli omawianych zarządzeń w sytuacjach, w których możliwość wglądu w akta nabiera szczególnego znaczenia. Mowa tu o zarządzeniach o odmowie udostępnienia akt sprawy podejrzanemu oraz jego obrońcy w związku z postępowaniem mającym za przedmiot zastosowanie tymczasowego aresztowania albo zażalenie na zastosowanie, przedłużenie lub odmowę uchylecia tego środka zapobiegawczego (postępowaniem w przedmiocie tymczasowego aresztowania).

Warto przypomnieć, że projekt kodeksu postępowania karnego w kolejnych wersjach — aż po 1996 r. — zakładał odmienne od ostatecznie przyjętego rozwiązanie. Wedle pierwotnych założeń zażalenie na odmowę udostępnienia akt obrońcy rozpoznawać miał bowiem sąd⁷. Rezygnacja z sądowej kontroli zarządzenia odmawiającego wglądu w akta w toku postępowania przygotowawczego spotkała się z krytyką, zarzucającą, iż „rozpoznawanie środków odwoławczych w pionie prokuratury jest najczęściej fikcją”⁸. Zwolennicy obowiązującego rozwiązania — negując taką ocenę kontroli instancyjnej w obrębie prokuratury i akcentując nowatorski, w stosunku do stanu prawnego sprzed wejścia w życie kodeksu postępowania karnego, charakter instytucji ujętej w art. 159 k.p.k. — zwracają z kolei uwagę, iż „postulowana kontrola sądowa, obok niewątpliwych zalet, miałaby jednak tę wadę, że musiałaby powodować znaczne przedłużenie postępowania przygotowawczego”⁹. W ostatnim czasie w doktrynie coraz częściej postuluje się *de lege ferenda* wprowadzenie — ze względu na fakt, że udostępnienie akt w toku postępowania przygotowawczego zależy od uznania organów ścigania, na które wpływ ma subiektywna ocena celowości ujawniania zawartych w nich informacji oraz wzgląd na interes toczącego się postępowania — rozwiązania zakładającego sądową kontrolę zarządzeń, co „z pewnością pozwoliłoby na obiektywne badanie powziętych zarządzeń, a w konsekwencji realizowałoby w większej mierze standard rzetelnego postępowania”¹⁰.

⁷ Zob. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2005, s. 398. Zob. też: P. Kruszyński, *Obrońca w projektach kodeksu postępowania karnego*, w: *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, red. S. Waltoś, Kraków 1993, s. 377.

⁸ Zob. P. Kruszyński, *Prawo podejrzanego do obrony w nowym k.p.k.*, w: *Nowy kodeks postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe*, red. E. Skretowicz, Kraków 1998, s. 148.

⁹ Zob. Z. Gostyński, J. Bratoszewski, w: J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S.M. Przyjemski, R.A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego*, t. I, Warszawa 2003, s. 715.

¹⁰ Zob. A. Sakowicz, w: K.T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *op. cit.*, s. 313; zob. też: M. Wąsek-Wiaderek, *Dostęp do akt sprawy oskarżonego tymczasowo aresztowanego i jego obrońcy w postępowaniu przygotowawczym — standard*

3. Artykuł 45 ust. 1 Konstytucji gwarantuje każdemu „prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. W przepisie tym znajduje swój normatywny wyraz prawo do sądu, zaś ujmując rzecz precyzyjniej — jego podstawowa formuła, uzupełniana innymi przepisami ustawy zasadniczej¹¹. Uwzględnia on treść art. 6 ust. 1 zd. pierwsze konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r.¹² (dalej: EKPC) oraz art. 14 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 19 grudnia 1966 r.¹³ (dalej: MPPOiP). Dla zdekodowania konstytucyjnego standardu prawa do sądu należy zatem posłużyć się ukształtowanym na podstawie tych przepisów dorobkiem doktryny i judykatury, ze szczególnym uwzględnieniem orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC).

Treść prawa do sądu, inspirowana m.in. poglądami doktryny oraz międzynarodowymi standardami ochrony praw człowieka zawartymi we wskazanych wyżej przepisach EKPC i MPPOiP, została określona w licznych judykatach Trybunału Konstytucyjnego¹⁴. Obejmuje ona w szczególności: 1) prawo dostępu do sądu, czyli prawo do uruchomienia procedury przed sądem (niezależnym, bezstronnym i niezawisłym), 2) prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności oraz 3) prawo do wyroku sądowego, czyli prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd.

---

europeski a prawo polskie, „Palestra” 2003, nr 3/4, s. 70–71; P. Wiliński, *Odmowa dostępu do akt sprawy w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 11, s. 82.

¹¹ Zob. Z. Czeszejko-Sochacki, *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Ogólna charakterystyka)*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 11/12, s. 90.

¹² Dz.U. 1993, Nr 61, poz. 284 ze zm. i uzup. Powołany przepis stanowi, że „każdy ma prawo do rzetelnego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej”.

¹³ Dz.U. 1977, Nr 38, poz. 167. Wskazany przepis zawiera regulację analogiczną do zamieszczonej w przytoczonym wyżej przepisie EKPC. Zob. wyrok TK z 2 IV 2001 r., SK 10/00, OTK ZU 2001, nr 3, poz. 52; Z. Czeszejko-Sochacki, *op. cit.*, s. 90.

¹⁴ Zob. np. wyrok TK z 8 IV 1997 r., K 14/96, OTK ZU 1997, nr 2, poz. 16; wyrok TK z 9 VI 1998 r., K 28/97, OTK ZU 1998, nr 4, poz. 50; wyrok TK z 8 XII 1997 r., K 41/97, OTK ZU 1998, nr 7, poz. 117; wyrok TK z 16 III 1999 r., SK 19/98, OTK ZU 1999, nr 3, poz. 36; wyrok TK z 10 V 2000 r., K 21/99, OTK ZU 2000, nr 4, poz. 109; wyrok TK z 14 III 2005 r., K 35/04, OTK ZU 2005, nr 3A, poz. 23; wyrok TK z 3 VII 2008 r., OTK ZU 2008, nr 102, poz. 6A.

Prawem do sądu objęty jest „każdy” podmiot prawa prywatnego, czyli każda osoba fizyczna oraz każda osoba prawna i jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej o prywatnoprawnym charakterze¹⁵. Jego przedmiotowy zakres wyznacza natomiast pojęcie „sprawy”, której rozpatrzenia przez sąd może żądać uprawniony podmiot. Trybunał Konstytucyjny wyjaśnił, że „pojęcie to nie jest definiowane w przepisach konstytucyjnych, ani też nie spotyka się z jednoznacznym ujęciem w doktrynie i w orzecznictwie”, jednakże „nie ulega [...] wątpliwości, że przedmiotowy zakres prawa do sądu musi być określany przez odniesienie się do podstawowej funkcji sądów, stanowiącej według postanowień konstytucji ich wyłączną kompetencję, którą jest, stosownie do art. 175 ust. 1 Konstytucji, sprawowanie wymiaru sprawiedliwości”¹⁶. „Wymiar sprawiedliwości” określa się ogólnie jako „działalność państwa polegającą na wiążącym rozstrzygnięciu sporów o prawo, w których przynajmniej jedną ze stron jest jednostka lub inny podmiot podobny”¹⁷. Tym samym z zakresu prawa do sądu ulegają wykluczeniu spory wewnątrz aparatu państwowego, czyli między innymi sprawy ze stosunków nadrzędności i podporządkowania między organami państwowymi oraz zasadniczo spraw podległości służbowej pomiędzy przełożonymi i podwładnymi w organach państwowych¹⁸. Ogólnie rzecz ujmując, prawo do sądu obejmuje zatem spory ze stosunków cywilnoprawnych i administracyjnoprawnych, jak również sprawy z zakresu prawa karnego.

Trybunał Konstytucyjny wyjaśnił również — powołując się na ogólną zasadę interpretacyjną, nakazującą traktowanie norm konstytucyjnych jako punktu odniesienia dla oceny poszczególnych pojęć ustawowych, a nie odwrotnie — że pojęcie „sprawy”, którym posługuje się art. 45 ust. 1 Konstytucji jest, co najmniej w pewnej mierze, pojęciem autonomicznym, „którego nie można objaśniać wyłącznie poprzez odniesienia do pojęcia sprawy funkcjonującego na tle poszczególnych gałęzi prawa: karnego, cywilnego czy administracyjnego”. Obejmuje ono nie tylko rozstrzygnięcia o prawach bezpośrednio objętych gwarancjami konstytucyjnymi, ale także o wszelkich innych prawach, „których istnienie wynika z całokształtu obowiązujących regulacji prawa materialnego”. W tym stanie rzeczy „urzeczywistnienie konstytucyjnych gwarancji prawa do sądu będzie obejmowało

¹⁵ Zob. orzeczenie TK z 25 II 1992 r., K 4/91, OTK ZU 1992, cz. I, poz. 2; Z. C z e s z e j - k o - S o c h a c k i, *op. cit.*, s. 92.

¹⁶ Zob. wyrok TK z 10 V 2000 r., K 21/99, OTK ZU 2000, nr 4, poz. 109.

¹⁷ Zob. L. G a r l i c k i, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2005, s. 356.

¹⁸ Zob. wyrok TK z 10 V 2000 r., K 21/99, OTK ZU 2000, nr 4, poz. 109.

wszelkie sytuacje — bez względu na szczegółowe regulacje proceduralne, w których pojawia się konieczność rozstrzygnięcia o prawach danego podmiotu (w relacji do innych równorzędnych podmiotów lub w relacji do władzy publicznej), a jednocześnie natura danych stosunków prawnych wyklucza arbitralność rozstrzygnięcia o sytuacji prawnej podmiotu przez drugą stronę tego stosunku [...]”¹⁹.

4. Z art. 45 ust. 1 Konstytucji wynika jednoznacznie wola ustrojodawcy, aby prawem do sądu objąć możliwie najszerszy zakres spraw, natomiast z zasady demokratycznego państwa prawnego — wyrażonej w art. 2 Konstytucji — wynika dyrektywa interpretacyjna zakazująca zawężającej wykładni tego prawa, co jest równoznaczne ze swoistym domniemaniem drogi sądowej²⁰. Nie oznacza to jednak, by prawo do sądu, podobnie zresztą do pozostałych konstytucyjnych wolności i praw, odznaczało się absolutnym charakterem. Dopuszczalne są bowiem ograniczenia w korzystaniu z tego prawa ustanawiane na zasadach określonych w art. 31 ust. 3 Konstytucji²¹.

Zakres dopuszczalnych ograniczeń prawa do sądu wyznacza nadto art. 77 ust. 2 Konstytucji, w myśl którego „ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw”. W doktrynie oraz orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego przyjmuje się ścisły związek pomiędzy tym przepisem a art. 45 ust. 1 Konstytucji, zaś relacje między nimi określa się w sposób następujący: 1) oba przepisy ustanawiają konstytucyjne gwarancje prawa do sądu, 2) art. 77 ust. 2 Konstytucji należy rozumieć jako szczegółowe rozwinięcie art. 45 ust. 1 Konstytucji, 3) między postanowieniami art. 45 ust. 1 Konstytucji i art. 77 ust. 2 Konstytucji istnieje organiczna więź, a treść art. 77 ust. 2 Konstytucji stanowi dopełnienie konstytucyjnego prawa do sądu²².

¹⁹ Zob. wyrok TK z 10 V 2000 r., K 21/99, OTK ZU 2000, nr 4, poz. 109.

²⁰ Zob. wyrok TK z 9 V 1998 r., K 28/97, OTK ZU 1998, nr 4, poz. 50, oraz cyt. tam orzeczenia.

²¹ Powołany przepis, statuujący tzw. zasadę proporcjonalności (zob. np. L. Garlicki, *op. cit.*, s. 105; K. Wojtyczek, w: P. Czarny, A. Kulig, B. Naleziński, P. Sarnecki, P. Tuleja, K. Wojtyczek, *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2005, s. 98 i n.), dopuszcza ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw pod warunkiem ich ustanowienia w ustawie „i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”.

²² Zob. wyrok TK z 10 V 2000 r., K 21/99, OTK ZU 2000, nr 4, poz. 109 oraz powołane tam orzecznictwo i piśmiennictwo.

Trybunał Konstytucyjny wyjaśnił nadto, że „o ile art. 45 ust. 1 pozytywnie formułuje prawo do sądu, o tyle art. 77 ust. 2 zawiera zakaz zamykania drogi sądowej dla dochodzenia naruszonych wolności i praw, stanowi zatem dopełnienie (uzupełnienie, rozwinięcie) prawa do sądu [...]. Z ustaleń powyższych nie wynika jeszcze tożsamość ujęcia przedmiotowego obu przepisów zawierających gwarancję prawa do sądu — od strony pozytywnej i negatywnej [...], bowiem zakresy zastosowania obu przepisów są różne”. Mimo iż „ustrojodawca nie stwierdza wyraźnie, że zakaz zamykania drogi sądowej odnosi się wyłącznie do konstytucyjnych wolności i praw”, to jednak biorąc pod uwagę „umiejscowienie przepisu w zespole przepisów określających środki ochrony wolności i praw”, jak również to, że analizowany przepis, cechując się samodzielnością normatywną, „nie może stanowić prostego powtórzenia treści art. 45 ust. 1 konstytucji, stwierdzić należy, że art. 45 ust. 1 konstytucji dotyczy dochodzenia przed sądem wszelkich praw (także ustanowionych w innych aktach normatywnych niż konstytucja), zaś art. 77 ust. 2 konstytucji obejmuje swym zakresem jedynie prawa i wolności konstytucyjne. W tym znaczeniu art. 77 ust. 2 stanowiąc uzupełnienie i rozwinięcie ogólniejszego ujęcia z art. 45 ust. 1, zawiera zarazem swoistą regulację szczególną w stosunku do art. 45 ust. 1 konstytucji. Płyne stąd istotny wniosek co do zakresu dopuszczalnych ograniczeń prawa do sądu. Ograniczenia prawa do sądu, ustanawiane normą ustawową, stosownie do art. 31 ust. 3 konstytucji, muszą uwzględniać kategoryczny zakaz zamykania drogi do sądu zawarty w art. 77 ust. 2 w zakresie dochodzenia konstytucyjnych wolności i praw, ergo wyłączenie drogi sądowej w sprawach związanych z naruszeniem wolności i praw może być ustanowione jedynie wprost przepisami konstytucyjnymi. Wynika więc stąd bardzo wyraźna dyrektywa interpretacyjna dotycząca przesłanek zastosowania art. 31 ust. 3 konstytucji. Po pierwsze bowiem, art. 31 ust. 3 nie może z pewnością uzasadniać ograniczenia, które wyłączałyby całkowicie ochronę sądową prawa należącego do tej kategorii praw, których dotyczy wyraźny zakaz wyłączania drogi sądowej wyrażony w ust. 2 art. 77. Po drugie, ocena konieczności zastosowania jakichkolwiek ograniczeń w realizacji prawa do sądu musi w tym wypadku uwzględniać szczególnie mocną gwarancję konstytucyjną, z jakiej prawo to korzysta w zakresie wyznaczonym przez ust. 2 art. 77 konstytucji. Można też tę myśl ująć od drugiej strony, stwierdzając, że generalne (ogólne) prawo do sądu, wyrażone w art. 45 ust. 1 konstytucji, nie może zostać ograniczone w postaci zamknięcia przez ustawę drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności i praw konstytucyjnych, gdyż takie ograniczenie byłoby oczywiście sprzeczne z art. 77 ust. 2 konstytucji. W tym sensie art. 77 ust. 2 konstytucji

wyznacza, obok art. 31 ust. 3, zakres dopuszczalnych ograniczeń prawa do sądu”. Co do kwestii zastosowania zasady proporcjonalności w stosunku do prawa do sądu w zakresie, w jakim ochrona sądowa obejmować powinna prawa i wolności wskazane w art. 77 ust. 2 Konstytucji, stwierdzono zaś, że „konieczność ochrony w demokratycznym państwie takich wartości jak: bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, ochrona środowiska, zdrowia i moralności publicznej, wolności i praw innych osób nie może uzasadniać zamknięcia drogi sądowej co do praw objętych zakresem zastosowania art. 77 ust. 1 Konstytucji, może natomiast co najwyżej uzasadniać pewne ograniczenia ochrony sądowej, przejawiające się w odmiennym ukształtowaniu zasad postępowania sądowego w stosunku do ogólnych reguł proceduralnych²³.

5. Odpowiedź na pytanie, czy przyjęte rozwiązanie kontroli zarządzenia o odmowie udostępnienia podejrzanemu oraz jego obrońcy akt w toku postępowania przygotowawczego w związku z postępowaniem w przedmiocie tymczasowego aresztowania odpowiada konstytucyjnemu standardowi prawa do sądu, wymaga zatem rozstrzygnięcia: 1) czy powstały skutek odmowy wglądu w akta spór prawny mieści się w kategorii „sprawy” w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji?, a w wypadku udzielenia pozytywnej odpowiedzi, 2) czy w analizowanej sferze stosunków prawnych może być brana pod uwagę możliwość i zasadność wyłączenia drogi sądowej?

6. Wspomniano już, że prawo do sądu obejmuje sprawy z obszaru prawa karnego, na którym „może być realizowane w różnych zakresach”. Wyraża się ono „nie tylko w uprawnieniu do złożenia w sądzie skargi, która staje się podstawą rozpoznania przez sąd sprawy w całym postępowaniu, od początku do końca, albo w jego głównych fazach [...], ale i w tym, że sądom przyznana jest określona w ustawie wyłączna kompetencja do orzekania w takim czy innym zakresie, i w związku z tak czy inaczej określoną ich kompetencją, podmioty, których sprawa dotyczy, mają gwarancję, iż orzekać w danym zakresie będą sądy powołane ustawą, niezawisłe i bezstronne, nie zaś jakieś inne, pozasądowe organy”. Prawo do sądu jest zatem realizowane także wtedy, „gdy sąd jest jedynie organem kontrolującym postępowanie prowadzone przez inne organy, jak również obejmuje te czynności postępowania przygotowawczego, które są zastrzeżone do kompetencji sądu, ale których sąd nie wykonuje w ramach kontroli instancyjnej nad postępowaniem przygotowawczym, np. do wyłącznej kompetencji sądów, również w postępo-

---

²³ Zob. TK wyrok z 10 V 2000 r., K 21/99, OTK ZU 2000, nr 4, poz. 109.

waniu przygotowawczym, należy stosowanie tymczasowego aresztowania²⁴. W powyższym kontekście oraz przez wzgląd na autonomiczny charakter pojęcia „sprawy” użytego w art. 45 ust. 1 Konstytucji można zasadnie twierdzić, że postępowanie w przedmiocie kontroli zasadności odmowy podejrzanemu oraz jego obrońcy dostępu do akt w toku postępowania przygotowawczego w związku z postępowaniem w przedmiocie tymczasowego aresztowania — będące niewątpliwie sporem o prawo — ma charakter „sprawy” w rozumieniu wskazanego wyżej przepisu²⁵.

7. Określenie możliwości i zasadności wyłączenia drogi sądowej dla rozpoznania środka odwoławczego od zarządzenia odmawiającego podejrzanemu lub jego obrońcy wglądu w akta w toku postępowania przygotowawczego w związku z postępowaniem mającym za przedmiot tymczasowe aresztowanie wymaga: 1) oceny charakteru prawnego uprawnienia, którego ochrona sądowa została wyłączona wskutek rozwiązania przyjętego w zaskarżonych przepisach oraz 2) konfrontacji dokonanych ustaleń z art. 77 ust. 2 Konstytucji, kategorycznie zakazującym zamykania drogi sądowej dla dochodzenia naruszonych wolności i praw²⁶.

8. Spór o tymczasowe aresztowanie mieści się w zakresie pojęcia „sprawy” użytego w art. 45 ust. 1 Konstytucji i postępowanie w tym przedmiocie objęte jest gwarancjami przewidzianymi w tym przepisie. Postępowanie dotyczące zażalenia na zastosowanie, przedłużenie albo odmowę uchylecia detencyjnego środka zapobiegawczego stanowi nadto przedmiot gwarancji art. 41 ust. 2 zd. pierwsze Konstytucji. Z powołanym przepisem, stanowiącym, iż „każdy pozbawiony wolności nie na podstawie wyroku sądowego

²⁴ Zob. W. D a s z k i e w i c z, *Konstytucyjne prawo do sądu a nowy Kodeks postępowania karnego*, w: *Nowy kodeks...*, *op. cit.*, s. 49–50. Analogicznie zakres przedmiotowy prawa do sądu w sprawach z zakresu prawa karnego — szerzej niż EKPC i MPPOiP — zdaje się definiować TK, zob. np. wyroki: z 10 V 2000 r., K 21/99, OTK ZU 2000, nr 4, poz. 109 oraz z 9 XII 2004 r., SK 29/04, OTK ZU 2004, nr 11A, poz. 114. Stanowisko prezentowane przez TK poddane zostało jednak krytyce przez S. Majchra i D. Stachurskiego (zob. S. M a j c h e r, D. S t a c h u r s k i, *Sądowa kontrola zatrzymania w świetle Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 4, s. 53 i n.) zawężających zakres tego prawa podmiotowego do spraw mających za przedmiot rozstrzygnięcie o odpowiedzialności karnej danego podmiotu.

²⁵ Zob. P. K a r d a s, *Z problematyki dostępu do akt sprawy w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania*, bieżący zeszyt CPKiNP, s. 5, oraz zamieszczoną tam kompleksową analizę pojęcia „sprawa sądowa”.

²⁶ Zob. wyrok TK z 14 III 2005 r., K 35/04, OTK ZU 2005, nr 3A, poz. 23.

ma prawo odwołania się do sądu w celu niezwłocznego ustalenia legalności tego pozbawienia”, koresponduje art. 5 ust. 4 EKPC²⁷ oraz art. 9 ust. 4 MPPOiP²⁸. Określając relację między art. 45 ust. 1 Konstytucji i art. 41 ust. 2 zd. pierwsze Konstytucji TK wyjaśnił, że spór o legalność pozbawienia wolności „stanowi niewątpliwie jeden z desygnatów pojęcia »sprawy« w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji”, wobec czego wynikające zeń gwarancje praw jednostki znajdują również zastosowanie do postępowania, o którym mowa w art. 41 ust. 2 zd. pierwsze Konstytucji. „Relacja ta nie ogranicza się przy tym [...] do [...] uprawnienia do uruchomienia postępowania przed sądem, ale rozciąga się również na wymogi co do sposobu ukształtowania procedury sądowej, zainicjowanej »odwołaniem« w rozumieniu art. 41 ust. 2 zd. 1 Konstytucji [...]”²⁹. Postępowanie w przedmiocie tymczasowego aresztowania winno być zatem ukształtowane zgodnie z wymogami jawności i sprawiedliwości.

Pojęcie „prawa do sprawiedliwej procedury sądowej” nawiązuje do wypracowanego w doktrynie anglosaskiej pojęcia *the right to fair trial* („prawa do rzetelnego procesu”)³⁰. Prawo to stanowi także przedmiot gwarancji określonych w art. 6 ust. 1 zd. pierwsze EKPC³¹. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego ukształtowana w taki sposób procedura sądowa „powinna zapewniać stronom uprawnienia procesowe stosowne do przedmiotu prowadzonego postępowania”, choć zwrócono jednocześnie uwagę, iż „poza ogólną regulacją prawa do sądu Konstytucja nie normuje bardziej szczegółowych zasad prowadzenia postępowania sądowego”³². Jednakże „zgodnie z ugruntowanymi poglądami doktryny i judykatury rozpatrzenie sprawy uznać można za sprawiedliwe, jeżeli każda ze stron miała możliwość przedstawienia sądowi swych racji, skorzystania z prawa do obrony oraz rzetelnego postępowania”³³. W orzecznictwie oraz piśmiennictwie podkreśla się, że z omawianego prawa podmiotowego

---

²⁷ Zgodnie z tym przepisem „każdy, kto został pozbawiony wolności przez zatrzymanie lub aresztowanie ma prawo odwołania się do sądu w celu ustalenia bezzwłocznie przez sąd legalności pozbawienia wolności i zarządzenia zwolnienia, jeżeli pozbawienie wolności jest niezgodne z prawem”.

²⁸ Po myśli tego przepisu „każdy pozbawiony wolności przez aresztowanie lub zatrzymanie ma prawo odwołania się do sądu w celu niezwłocznego orzeczenia przez sąd o legalności zatrzymania i zarządzenia zwolnienia, jeżeli to zatrzymanie okaże się bezprawne”.

²⁹ Zob. wyrok z 9 XII 2004 r., SK 29/04, OTK ZU 2004, nr 11A, poz. 114. Zob. również wyrok z 11 VI 2002 r., SK 5/02, OTK ZU 2002, nr 4A, poz. 41.

³⁰ Zob. Z. C z e s z e j k o - S o c h a c k i, *op. cit.*, s. 100.

³¹ Zob. przyp. 12.

³² Zob. wyrok TK z 9 XII 2004 r., SK 29/04, OTK ZU 2004, nr 11A, poz. 114.

³³ Zob. wyrok TK z 11 III 2003 r., SK 8/02, OTK ZU 2003, nr 3A, poz. 20.

wyprowadzić można (i należy) szereg praw odznaczających się szczególnym charakterem, zachowujących wszakże walor praw konstytucyjnych, takich jak prawo do postępowania kontradiktoryjnego, zapewniającego równość broni pomiędzy jego stronami. Warto nadmienić, że na gruncie EKPC prawa te zostały wyprowadzone właśnie z prawa do rzetelnego procesu. W wyroku z 16 lutego 2000 r. w sprawie Jasper przeciwko Wielkiej Brytanii³⁴ ETPC podkreślił, że „podstawowym aspektem prawa do rzetelnego procesu jest kontradykcyjność oraz równość broni (*equality of arms*) pomiędzy oskarżeniem a obroną”, dodając, że „prawo do kontradykcyjnego procesu (*the right to an adversarial trial*) oznacza w sprawach karnych, że zarówno oskarżenie, jak i obrona muszą mieć zagwarantowaną możliwość dowiedzenia i ustosunkowania się do twierdzeń oraz dowodów przedstawionych przez stronę przeciwną”³⁵.

Postępowanie w przedmiocie tymczasowego aresztowania winno zatem odpowiadać wymogom „sprawiedliwej procedury sądowej”, wynikającym z gwarantowanego w art. 45 ust. 1 Konstytucji prawa do sądu. Winno być ono kontradykcyjne i zapewniać równość broni między jego stronami. Analogiczną wypowiedź sformułował ETPC na gruncie art. 5 ust. 4 EKPC³⁶, stwierdzając nadto, że „równość broni nie jest zapewniona, jeżeli obrońcy odmawia się dostępu do tych dokumentów zgromadzonych w aktach sprawy, które są niezbędne do skutecznego wzruszenia legalności w rozumieniu Konwencji pozbawienia wolności jego klienta”³⁷. W tym stanie rzeczy istnieją podstawy, by twierdzić, że prawo dostępu podejrzanego lub jego obrońcy do akt w toku postępowania przygotowawczego w związku z postępowaniem w przedmiocie tymczasowego aresztowania w zakresie niezbędnym dla podjęcia skutecznej polemiki z pozbawieniem wolności w drodze izolacyjnego środka zapobiegawczego stanowi integralny element „prawa do sprawiedli-

³⁴ Nr skargi 27052, LEX nr 76902.

³⁵ Analogicznie ETPC w wyroku z tego samego dnia w sprawie Rowe i Davis przeciwko Wielkiej Brytanii, nr skargi 28901/95, LEX nr 76903; w wyroku z 25 IX 2001 r., w sprawie P. G. i J. H. przeciwko Wielkiej Brytanii, nr skargi 44787/98, LEX nr 76044 oraz w wyroku z 22 VII 2003 r. w sprawie Edwards i Lewis przeciwko Wielkiej Brytanii, nr skargi 39647/98, LEX nr 80327; zob. również wyrok z 25 III 1998 r. w sprawie Belziuk przeciwko Polsce, nr skargi 23103/93, LEX nr 40781.

³⁶ Zob. Wyrok ETPC z 31 I 2002 r. w sprawie Lanz przeciwko Austrii, 24430/94, LEX nr 75675; decyzja ETPC z 3 VII 2003 r. w sprawie Telecki przeciwko Polsce, nr skargi 56552/00, LEX nr 79374; wyrok ETPC z 9 I 2003 r. w sprawie Shishkov przeciwko Bułgarii, nr skargi 38822/97, LEX nr 75687.

³⁷ Tak ETPC w wyroku z 9 I 2003 r. w sprawie Shishkov przeciwko Bułgarii, nr skargi 38822/97.

wej procedury sądowej”, a tym samym objęte jest kategorią prawa do sądu ujętego w art. 45 ust. 1 Konstytucji.

9. Artykuł 42 ust. 2 zd. pierwsze Konstytucji gwarantuje każdemu, „przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne [...] prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania”, obejmujące w szczególności prawo do wyboru obrońcy lub na zasadach określonych w ustawie do korzystania z obrońcy z urzędu. Ujęte w przytoczonym przepisie prawo podmiotowe stanowi również przedmiot gwarancji art. 6 ust. 3 lit. c) EKPC³⁸, art. 14 ust. 2 lit. d) MPPOiP³⁹ oraz art. 6 k.p.k.⁴⁰

Definiując przedmiotowy zakres prawa do obrony Trybunał Konstytucyjny wskazał, że „konstytucyjne prawo do obrony należy rozumieć szeroko, jest ono bowiem nie tylko fundamentalną zasadą procesu karnego, ale także elementarnym standardem demokratycznego państwa prawnego. Prawo to przysługuje każdemu od chwili wszczęcia przeciwko niemu postępowania karnego (w praktyce od chwili przedstawienia zarzutów) aż do wydania prawomocnego wyroku, obejmuje również etap postępowania wykonawczego”⁴¹. Zasada prawa do obrony ma zatem tzw. charakter ogólnoprosesowy, albowiem „obowiązuje we wszystkich stadiach postępowania i — jak należy wnioskować — dotyczy wszystkich rodzajów postępowania karnego”⁴².

Wedle tradycyjnego ujęcia, znajdującego zresztą odzwierciedlenie w treści wskazanych przepisów Konstytucji, EKPC, MPPOiP i Kodeksu postępowania karnego, wyróżnia się prawo do obrony w aspekcie materialnym, rozumiane jako „możność bronięcia przez oskarżonego jego interesów osobiście (np. możliwość odmowy składania wyjaśnień, prawo do wglądu w akta i składania wniosków dowodowych)”, oraz obronę formalną, czyli „prawo do korzystania z pomocy obrońcy z wyboru lub z urzędu”⁴³. Na treść prawa do obrony w sensie materialnym składa się: 1) prawo do wypowiedzania się co do wszelkich punktów oskarżenia oraz odpowiedzialności cywilnopraw-

---

³⁸ Przepis ten pośród uprawnień składających się na tzw. karnoprosesowy standard minimalny (zob. P. H o f m a n s k i, *Konwencja europejska a prawo karne*, Toruń 1995, s. 254 i n.) wymienia prawo „do bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę”.

³⁹ Powołany przepis gwarantuje każdemu prawo „do bronięcia się osobiście lub przez obrońcę przez siebie ustanowionego”.

⁴⁰ Zgodnie z tym przepisem „oskarżonemu przysługuje prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, o czym należy go pouczyć”.

⁴¹ Zob. wyrok TK z 17 II 2004 r., SK 39/02, OTK ZU 2004, nr 2A, poz. 7.

⁴² Zob. wyrok TK z 8 XI 2004 r., K 38/03, OTK ZU 2004, nr 10A, poz. 104.

⁴³ Zob. wyrok TK z 17 II 2004 r., SK 39/02, OTK ZU 2004, nr 2A, poz. 7.

nej, która w konkretnym procesie może być przedmiotem rozstrzygnięcia; 2) prawo do podejmowania innych, odpowiednich czynności procesowych zmierzających do obalenia oskarżenia albo złagodzenia odpowiedzialności karnej, jak również do wykazania, że oskarżonego nie obciąża odpowiedzialność cywilna albo też obciąża go w rozmiarach mniejszych, niż wynikałoby to z twierdzeń powoda lub prokuratora; oraz 3) zwalczania na przewidzianej prawem drodze uciążliwych środków procesowych⁴⁴. Wspomnianymi środkami procesowymi są przede wszystkim środki przymusu, uregulowane w dziale VI k.p.k., w tym środki zapobiegawcze ze szczególnym uwzględnieniem tymczasowego aresztowania.

Mając zatem na względzie fakt, iż gwarancje wynikające z prawa do obrony obejmują również postępowania incydentalne (wypadkowe), w tym także postępowania w przedmiocie tymczasowego aresztowania, jak również to, że integralnym elementem prawa do obrony jest prawo wglądu w akta sprawy⁴⁵, stanowiące, jak podkreśla się w piśmiennictwie, warunek niezbędny dla realizacji tego prawa⁴⁶, należy stwierdzić, że istnieją podstawy, by przyjąć, że prawo podejrzanego lub jego obrońcy do wglądu w akta w toku postępowania przygotowawczego w związku z postępowaniem w przedmiocie tymczasowego aresztowania objęte jest również zakresem prawa do obrony gwarantowanego w art. 42 ust. 2 Konstytucji.

10. Przyjęcie, że spór dotyczący prawa podejrzanego lub jego obrońcy do wglądu do akt w toku postępowania przygotowawczego w związku z postępowaniem w przedmiocie tymczasowego aresztowania ma charakter „sprawy” w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji, zaś prawo to stanowi element zarówno prawa do sądu, o którym mowa w tym przepisie, jak i prawa do obrony gwarantowanego w art. 42 ust. 2 Konstytucji, prowadzi do wniosku, że wyłączenie drogi sądowej w rozstrzygnięciu tego sporu pozbawione jest — w świetle art. 45 ust. 1 Konstytucji i art. 77 ust. 2 Konstytucji — akceptowalnego uzasadnienia. Aktualnie obowiązujący system kontroli zarządzeń odmawiających podejrzanemu lub jego obrońcy dostępu do akt w toku postępowania przygotowawczego w związku z postępowaniem w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania lub zażalenia na zastosowanie, przedłużenie lub odmowę uchylenia tego środka zapobiegaw-

⁴⁴ Zob. W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, t. I, Bydgoszcz 1999, s. 84.

⁴⁵ Zob. P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006, s. 252.

⁴⁶ Zob. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *op. cit.*, s. 655.

czego, budzi zatem wątpliwości co do zgodności ze standardem wynikającym z tych przepisów⁴⁷.

11. Wywody zaprezentowane w niniejszym artykule ogniskują się na ocenie zgodności z konstytucyjnym standardem prawa do sądu modelu kontroli specyficznej kategorii zarządzeń o odmowie udostępnienia akt w toku postępowania przygotowawczego, wyodrębnionej ze względu na znaczenie wglądu w akta sprawy dla podejrzanego oraz jego obrońcy w związku z postępowaniem w przedmiocie tymczasowego aresztowania. Nie pretendując do rozstrzygnięcia w tym miejscu o poprawności systemu kontroli zarządzeń o odmowie podejrzanemu oraz jego obrońcy dostępu do akt w pozostałych sytuacjach, należy jedynie zasygnalizować, że założenie, zgodnie z którym prawo dostępu do akt sprawy stanowi element prawa do obrony gwarantowanego w art. 42 ust. 2 Konstytucji wiedzie do konkluzji, iż wyłączenie ich sądowej kontroli w świetle regulacji art. 45 ust. 1 Konstytucji i art. 77 ust. 2 Konstytucji również jest wątpliwe. Wypada zatem postulować rozważenie modyfikacji przepisów Kodeksu postępowania karnego poprzez przekazanie rozpoznawania zażaleń podejrzanego oraz jego obrońcy na zarządzenia o odmowie udostępnienia akt w toku postępowania przygotowawczego do właściwości sądu. Wspomniane rozważania nie powinny przy tym abstrahować od stanowiska TK zaprezentowanego w wyroku z 3 czerwca 2008 r.⁴⁸, którym stwierdzono niezgodność art. 156 § 5 k.p.k. „w zakresie, w jakim umożliwia arbitralne wyłączenie jawności tych materiałów postępowania przygotowawczego, które uzasadniają wniosek prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania”, z art. 2 oraz art. 42 ust. 2 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Warto nadmienić, że w uzasadnieniu tego wyroku TK opowiedział się za jawnością dla podejrzanego oraz jego obrońcy materiałów postępowania przygotowawczego uzasadniających wnioski

---

⁴⁷ Warto w tym miejscu przywołać wypowiedź TK zawartą w wyroku z 26 III 2004 r., K 22/03, OTK ZU 2004, nr 3A, poz. 20, wydanym na tle art. 465 § 2 k.p.k. w jego ówczesnym brzmieniu. Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że „celem istnienia na szczeblu konstytucyjnym »prawa do sądu« jako takiego jest zapewnienie jednostce ochrony przed arbitralnością władzy, zaś nawet fakt kilkakrotnej kontroli niesądowej nie może równoważyć braku kontroli dokonywanej przez sąd”. W doktrynie zwraca się zaś uwagę, iż regulacja konstytucyjna przyznaje prawo do sądu „także w sytuacji, gdyby [...] inne organy orzekające również funkcjonowały, a ewentualny dostęp do nich, choćby dla »każdego« nie mógłby wyeliminować rozważanego tu prawa” (zob. P. S a r n e c k i, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. III, Warszawa 2003, Komentarz do art. 45, s. 4).

⁴⁸ Sygn. akt: K 42/07, OTK ZU 2008, nr 5A, poz. 77.

prokuratora o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania. Warto również zwrócić uwagę na rozważania Piotra Kardasa i Pawła Wilińskiego na gruncie tego orzeczenia⁴⁹, w których zaakcentowano szereg zagadnień wymagających rozstrzygnięcia, w tym wskazania podmiotu legitymowanego do decydowania o odmowie dostępu do akt sprawy w części nie zawierającej dowodów przytaczanych na poparcie wniosku prokuratora w przedmiocie detencyjnego środka zapobiegawczego, określenia trybu, w jakim podejmowana ma być stosowna decyzja procesowa, oraz wskazania podmiotu uprawnionego do jej kontroli w dwóch możliwych do wyodrębnienia aspektach, tj. 1) co do zasadności odmowy, oraz 2) co do prawidłowości zakreslenia „niejawnej” części akt (przy przesądzeniu o podstawach odmowy ich udostępnienia).

---

⁴⁹ P. Kardas, P. Wiliński, *O niekonstytucyjności odmowy dostępu do akt sprawy w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania*, w druku.

